

האדם בעבודת המודיעין

סגן אילן

סובייקטיביות מודעת

איש המודיעין מאמץ בצורה מודעת, מתוך שיקולים סובייקטיביים, הערכות שונות מאלו שהיה מגיע אליהן בצורה אובייקטיבית. כזהו, למשל, איש המודיעין הרוצה להתבלט ולהיות מקורי והמבקש לסתור את דעות מפקדיו כדי להפגין את עצמאותו הן כלפי עצמו והן כלפי הסובבים אותו. כזהו, לפעמים, איש המודיעין הנותן בידועין הערכות מוטעות כדי להשפיע על מקבלי ההחלטות לנהוג בדרך הנראית לו כנכונה; דוגמה לכך: האדמירל קנריס, ראש המודיעין הגרמני, הפריז, סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה, בהערכותיו על עוצמתן הצבאית של בעלות-הברית כדי להשפיע על היטלר שלא יפתח במלחמה.

סובייקטיביות לא מודעת

זוהי, אולי, הסכנה הגדולה ביותר לאובייקטיביות המודיעינית, באשר היא קשה לגילוי וקשה למנעה. לוקה במגרעת זו איש המודיעין אשר מאמץ לו בתת הכרתו — כתוצאה מגורמי האישיות שלו וכתוצאה מעבודה והתמחות זמן ממושך בתחומים מוגדרים — גישה שמשפיעה על הערכותיו המודיעיניות. קצין שהתמחה משך שנים רבות בנושא המצרי, לדוגמה, עלול לאמץ לעצמו בנושא זה גישה שנובעת מנסיון עבודתו בתחום זה; התוצאה — הערכותיו לעתיד יבוססו על ניתוחי העבר.

יודגש, שהסכנה אינה רק בהערכות מוטעות. אימוצה של גישה מסוימת עלול לגרום להתאמת עובדות להערכות איש המודיעין שנקבעו מראש; במיוחד כאשר אותן עובדות אינן ברורות וחד-משמעיות. הערכה מוקדמת לגבי הערכות צבא האויב תגרום לכך שמפענח תצלומי האויר יושפע בתת-הכרתו לפענחם בהתאם להערכתו מלכתחילה. על אחת-כמה-וכמה ברור, שכי אשר יתקבלו שתי ידיעות סותרות בנושא מסוים תועדף הידיעה שמתאימה להערכתו המוקדמת של איש המודיעין ועובדות לא נוחות, שסותרות הערכה זו, יזכו לסיווג לא מהימן.

דרכים להגברת האובייקטיביות

מן הראוי להקדיש תשומת-לב לדרכים להגברת האובייקטיביות בהערכותיהם של אנשי המודיעין.

● יש להשתדל לא לתת לגורמים, שתפקידם לספק את הידיעות הגולמיות, הערכות מוקדמות לגבי המצב הקיים. בצורה זו יוגבר הסיכוי שהידיעות שייסקו אותם אנשים לא יושפעו מההערכות הקיימות.

● יש לעודד את אנשי המודיעין להציג את רעיונותיהם שלהם ולא לדווקא את שהממונים עליהם רוצים — או שאינם רוצים — לשמוע. עם זאת יש לנסות ולצמצם למינימום את הסכנה של השגרתיות המחשבתית. דבר זה ניתן לעשות על-ידי שינוי מתמיד בתפקידים של איש המודיעין, גם אם יבוא הדבר על חשבון ההתמחות המקצועית שלו.

לסיכום — בשל ערכו של הגורם האנושי בעבודת המודיעין אין די במאמציו של כל ארגון מודיעין לשכלל את הכלים הטכניים להשגת ידיעות ולהעלות את רמתם המקצועית של עובדיו; חובה עליו גם לאפשר לאותם עובדים תנאים שיגבירו את יכולתם הנפשית להגיע להערכות-מודיעין אובייקטיביות ככל שניתן.

כל המתעניין בעבודת המודיעין והמעניין בספרות המספרת על הנושא יכול להגיע לכלל מסקנה כי עבודת המודיעין, הן בתחום איסוף הידיעות והן בתחום מתן ההערכות, נתונה לסיכונים שונים העלולים לפגום ביעילותה ובמהימנותה. דומה, שסיכונים אלו רב תוקפם במיוחד בתחום האנושי, ומן הדין לבאר אותם ולבחון כיצד ניתן להפחיתם.

באיסוף ידיעות ובהערכתן קיימים קשיים הנובעים ממחסור במקורות איסוף; לכן יש צורך, לעתים, לגתח ידיעות רבות עקיפות וסותרות. כדי שניתן יהיה להעריך בצורה מדויקת ככל האפשר, חרף המגבלות הקיימות, חייבים אנשי המודיעין להקפיד על אובייקטיביות מכסימלית; כך ניתן יהיה להעריך בצורה מדויקת את הנתונים הידועים. ניתן לחלק את הסכנות האורבות לאובייקטיביות של איש המודיעין לשתיים: סובייקטיביות הנובעת מרצון למלא את ציפיות הרמה הממונה וסובייקטיביות, שמקורה באיש המודיעין עצמו.

לגבי המקרה הראשון, מתחלקת סכנה זו אף היא לשניים — תחום המודע ותחום הלא-מודע.

התחום המודע

קידומו של איש המודיעין, כבכל חיל אחר, תלוי תמיד בממונים עליו — החל בקצין הווטר וכלה בראש אמ"נ. לכן קיימת סכנה מתמדת, שהערכותיו יבוססו על הבנתו את הערכותיהם של מפקדיו. דוגמאות קיצוניות לכך קיימות במדינות טוטליטריות; כך, למשל, ידוע כי בשלהי מלחמת-העולם השנייה הפחיתו ראשי המודיעין הגרמני בהערכותיהם על עוצמת הצבא הרוסי כדי לא לעורר את חמתו של היטלר. עם זאת גם במשטרים דמוקרטיים עלול ראש מודיעין, שיודע, למשל, את הכוונות המדיניות של ארצו, להביע הערכותיו בהתאם לקו המצופה ממנו.

התחום הלא מודע

במקרה זה איש המודיעין אינו מאמץ לעצמו בכוונה את דעת הממונים עליו, אולם מתוך שהוא מעריכם כאנשי-מקצוע מנוסים וכמפקדים טובים הוא מסגל בתת ההכרה דפוסי-מחשבה דומים לשלהם. תופעה זו בולטת כאשר קיים פער ניכר בינו לבין הממונה עליו בגיל, בדרגה ובניסיון.

סובייקטיביות שמקורה באיש המודיעין עצמו — גם לסכנה זו שני היבטים — סובייקטיביות מודעת וסובייקטיביות לא-מודעת.